

Кравченко М.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Ізболдіна О.О.

кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Карамушка О.М.

кандидат економічних наук, доцент,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Kravchenko Mykola, Izboldina Olena, Karamushka Oleksandr

Dnipro State Agrarian and Economic University

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНЦІЇ ТА БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Розвиток інтегрованих процесів у сільськогосподарському виробництві ґрунтується на паритеті окремих спеціалізованих галузей з виробництва сировини, зберігання, переробки та продажу готової продукції споживачам, які працюють у суспільному поділі праці. Це поетапна організаційна інтеграція. Здатність підприємства конкурувати з іншими виробниками в межах певного ринкового простору визначає основу його конкурентоспроможності. У цій статті досліджено теоретичні основи створення конкурентної переваги в аграрному секторі. Розроблений методологічний підхід для контролю конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Організаційно-економічні заходи щодо підвищення конкурентної переваги господарств аграрного сектору є виправданими. Управління конкурентоспроможністю на предмет економічних відносин передбачає всебічний аналіз впливу системи на внутрішні та зовнішні чинники та використання сучасних науково обґрунтованих методів оцінювання.

Ключові слова: конкурентоспроможність, методичні підходи, аграрний сектор, переваги, аграрні підприємства, інтегровані системи.

Постановка проблеми. Виробництво якісної органічної продукції та ефективність роботи підприємства особливо важливі у зв'язку з поширенням інтеграційних процесів. В останні роки вітчизняні аграрні підприємства працюють у нестабільному конкурентному середовищі, а для забезпечення стабільної конкурентоспроможності господарюючого суб'єкта із стратегічної позиції було прийнято науково доцільний підхід до управління конкурентоспроможністю. Враховуючи сьогоднішні ринкові відносини, які характеризуються посиленою конкуренцією, обмеженою фінансовою безпекою виробників, невизначеністю та мінливістю політичних, економічних та соціальних факторів, основним завданням сільськогосподарських підприємств є ефективність управлінських рішень.

У цьому контексті дослідження щодо формування та розвитку конкурентоспроможності підприємств у аграрному секторі є особливо актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання методології та практики вибору, що дають змогу підприємствам стати більш конкурентоспроможними в аграрному секторі, розглядаються в роботах вітчизняних та міжнародних економічних наукових дослідників: Г. Азоева, В. Андрійчука, А. Атамаса, Л. Березіної,

І. Вініченка, О. Гончаренко, П. Макаренка, М. Маліка, А. Маршала, Л. Мельника, Л. Михайлової та ін. Однак системний підхід до розуміння конкурентоспроможності як складної економічної категорії, співвідношення конкурентоспроможності та конкурентної переваги підприємства й організаційно-економічного досягнення конкурентоспроможності на ринку сільськогосподарської продукції до кінця не розглянуто.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо формування і підвищення конкурентних переваг підприємств аграрного сектору.

Постановка завдання:

– уточнити понятійний апарат проблеми дослідження, зокрема трактування сутності категорії «конкурентоспроможність» підприємства;

– удосконалити методичні підходи щодо управління конкурентоспроможності агропромислових підприємств;

– розробити організаційно-економічні заходи щодо підвищення конкурентних переваг підприємств агропромислового комплексу.

Об'єкт дослідження – процес управління та забезпечення конкурентних переваг підприємств аграрного сектору.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів забезпечення конкурентоспроможності підприємств аграрного сектору.

Виклад основного матеріалу. Органічна продукція займає важливе місце серед усіх харчових продуктів, а з погляду їх важливості ринок органічних продуктів займає провідне місце у системі вітчизняного продовольчого ринку. В Україні органічна продукція традиційно належить до пріоритетної групи харчових продуктів. Рівень забезпеченості населення органічною продукцією є одним з основних показників якості життя людей та стану продовольчої безпеки країни. Тому мета організації процесу управління конкурентоспроможністю компаній у галузі сільського господарства обґрунтована такими положеннями:

- організація обробки – це відкрита система, яка повністю залежить від стану зовнішнього середовища;
- у контексті активної конкуренції між виробниками органічної продукції стратегічне коригування корпоративних цілей дає змогу потенційним замовникам реагувати на фактори невизначеності та ризику зовнішнього середовища;
- ефективна реакція підприємства на вплив зовнішнього середовища неможлива без його пристосованості до цього середовища.

Зважаючи на недостатність вивчення цього питання, ми вважаємо, що важливо виділити характеристики конкурентної переваги, характерні лише для підприємств агропромислового сектору України [1, с. 7–10].

Здатність суб'єкта господарювання конкурувати з іншими виробниками в межах певного ринкового простору визначає основу його конкурентоспроможності. Конкурентоспроможність виробника показує його пристосованість до зовнішніх змін із стратегічної позиції. Деякі автори розуміють конкурентоспроможність суб'єкта як низку взаємопов'язаних економічних характеристик, які впливають на ринкові вигоди та яких можна досягти. Інші дослідники визначають цільову конкурентоспроможність як здатність максимізувати наявний потенціал для забезпечення позиції на прибутковому ринку [2, с. 13–21].

Наявність у структурі сучасних ринків декількох внутрішньогалузевих сегментів означає, що виробники зосереджуються на кількох ринках або намагаються охопити більшість із них. У цьому разі загальна конкурентна позиція компанії виступає сукупністю позицій у різних внутрішньогалузевих сегментах. Фактична конкурентоспроможність підприємства, досягнута за допомогою наявних переваг, є «відправною точкою» для створення нових видів або вибору майбутніх конкурентних стратегій, що розвивають наявні переваги (рис. 1).

За наявною інформацією, підприємство переживає цикл конкурентного розвитку на ринку під час зміни ринкових позицій. Цей процес забезпечує стратегію побудови конкурентної переваги для сільськогосподарських підприємств.

Оскільки кінцевою метою конкурентного розвитку цього суб'єкта є створення та розвиток видів конкурентної переваги, є чітка кореляція між останнім та типом впроваджених стратегій (табл. 1).

Як система самоорганізації, ринок органічної продукції складається з безлічі взаємозалежних структурних елементів, які поділяються на підсистеми залежно від виду продукту, його призначення та регіональних обмежень ринку. Ринок органічної продукції характеризується високим ступенем технологічної диверсифікації виробництва, що дає змогу виробляти різні види продукції. Однак підміна товарів (товарна субституція) між основними видами продукції дуже обмежена, і ми можемо дуже умовно говорити про попит, пропозицію та ціну споживачів на ринку.

У результаті аналізу структурних елементів ринку органічної готової продукції узагальнено основні групи факторів, що визначають загальний напрям розвитку зовнішнього ринкового середовища. Особливості внутрішнього потенціалу сільськогосподарських підприємств безпосередньо впливають на процес формування конкурентної переваги: використання природних та біологічних факторів у виробничому процесі; можлива недоцільність для виробництва деяких видів продовольства; земля є не тільки предметом праці, але й предметом і основним засобом виробництва; замість того, щоб

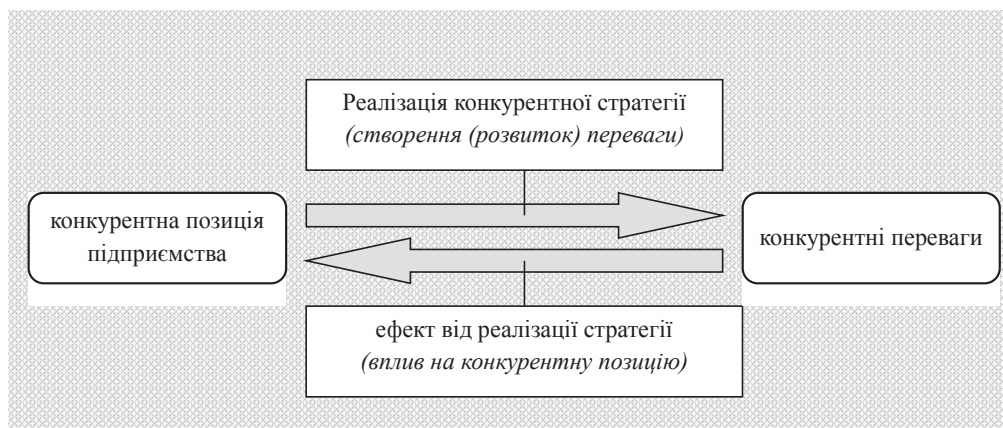


Рис. 1. Циклічність процесу стратегічного формування конкурентних переваг підприємств аграрного сектору

Трансформація типів конкурентних переваг залежно від типу конкурентної позиції суб'єкта та характеру зміни привабливості зовнішнього середовища

Тип конкурентної позиції	Типи конкурентних переваг	Загальний напрям розвитку суб'єкта конкуренції		
		негативний	нейтральний	позитивний
Спеціалізований лідер	сконцентрована диференціація	диференціація, поєднання типів	сконцентрована диференціація	сконцентрована диференціація
Універсальний лідер	низькі витрати	низькі витрати, сконцентрована диференціація, поєднання типів	низькі витрати	низькі витрати
Спеціалізований послідовник	сконцентрована диференціація, сфокусоване поєднання типів	сконцентрована диференціація	сконцентрована диференціація, поєднання типів	низькі витрати, поєднання типів, сконцентрована диференціація
Універсальний послідовник	низькі витрати, поєднання типів	сконцентрована диференціація, сфокусоване поєднання типів, низькі витрати	низькі витрати, диференціація, поєднання типів	низькі витрати
Спеціалізований аутсайдер	сконцентрована диференціація, відсутність переваг	відсутність переваг	сконцентрована диференціація	сконцентрована диференціація, низькі витрати, поєднання типів
Універсальний аутсайдер	низькі витрати, відсутність переваг	сконцентрована диференціація, поєднання типів	низькі витрати, диференціація, поєднання типів	низькі витрати, диференціація, поєднання типів

бути окремо в регіональних межах підприємства, вони формують кластери на основі найкращого поєднання з іншими; різні типи власності, управління, розміри компанії; позиціонування виробництва на конкретних місцевих виробничих майданчиках та окремих зонах сировини; сезонність виробництва через невідповідність робочого часу та виробничих годин; задоволення попиту жителів на продовольство; спеціалізація на виробництві конкретних видів продукції [3, с. 59–65].

Конкурентоспроможність та методи оцінки індивідуальних інтересів відрізняються тим, що вони дають змогу оцінити загальні або часткові інтереси. Кожен метод має свої сильні та слабкі сторони, які впливають на їхній практичний потенціал застосування під час оцінки їхньої конкурентоспроможності та індивідуальних переваг.

Тому слід зазначити, що, незважаючи на значні наукові зусилля для оцінки конкурентоспроможності підприємств, немає універсального методу. Кожен із сучасних методів має недоліки, що знижують практичну цінність результатів досліджень. Недосконалість конкретного методу оцінки впливає на різні підходи до вивчення конкурентних переваг та обмеженого потенціалу їх застосування. Цей факт можна пояснити фокусуванням дослідника на конкретних аспектах галузі дослідження та особливостями вибору об'єкта та обсягу дослідження, підбору інструментів.

Тому процес дослідження конкурентної переваги сільськогосподарських підприємств повинен не тільки ґрунтуватися на характеристиках та особливостях конкурентної категорії, а й повністю відповідати специфіці галузі. У цьому разі виробник повинен контролювати та виконувати такі завдання, як: оцінка не

тільки фактичного рівня конкурентоспроможності, але й її потенційного рівня; відображення результатів аналізу компонентів конкурентних факторів; дослідження конкурентної переваги на предметному та товарному рівні; підбір методів та інструментів оцінювання відповідно до характеристик дослідження [4, с. 34–39].

Конкретні аналітичні огляди методів оцінки конкурентоспроможності та індивідуальних конкурентних переваг, а також конкретні обмеження методів також підтверджують практичну цінність кожного з цих методів. Тому вивчення конкурентоспроможності має базуватися на використанні декількох додаткових наборів методів, що відображають усі необхідні аспекти її формування та в майбутній перспективі формування інтегрованої оцінки конкурентоспроможності й індивідуальних конкурентних переваг.

У зв'язку з цими питаннями важливо враховувати конкурентну перевагу сільськогосподарських підприємств на місцевому ринку. Характер розвитку конкурентної переваги аграріїв визначається динамікою факторів зовнішнього середовища.

Управління конкурентоспроможністю на предмет економічних відносин передбачає всебічний аналіз впливу системи на внутрішні та зовнішні чинники та використання сучасних науково обґрунтованих методів оцінювання. Специфічні вимоги діяльності аграрних підприємств вимагають розроблення відповідних методів для вирішення особливостей галузевих механізмів конкуренції.

У першій фазі запропонованої методики потенційний рівень конкуренції підприємства визначається шляхом отримання рівня привабливості із зовнішнього середовища та внутрішньої конкурентоспроможності суб'єкта.

Функціонування сільськогосподарського підприємства як відкритої системи до впливу зовнішніх умов передбачає перевірку її привабливості для діяльності її конкурентів. Досліджуючи зовнішнє середовище, важливо зосередитися на визначенні галузевих та географічних умов, які формують вплив факторів на діяльність підприємства. [5, с. 368]. По-перше, вплив факторів може бути обмежений як галузями, так і окремими внутрішньогалузевими сегментами. Інший тип передбачає наявність місцевих територій, обмежених територіальними бар'єрами. Вираз цих типів обмежень взаємопов'язаний і сприяє формуванню ринкових структур із різним якісним та кількісним складом факторів.

Наступним кроком є оцінка кожного елемента за набором критеріїв та обчислення узагальнюючих показників зовнішнього та внутрішнього середовища. Критерії оцінювання – це показники характеру та ймовірності того чи іншого чинника. Ступінь фактичної взаємодії між виробником та зовнішнім середовищем характеризується відношенням фактичного виробництва до потенційного виробництва або співвідношенням ресурсів споживання та наявних ресурсів (товарів) учасників галузевого обміну.

Ще один підхід запропонований у дослідженнях конкуренції між виробниками органічної продукції. У цьому разі виробник і конкурент є елементами однієї підсистеми і пов'язані між собою конкурентними відносинами. Критерії оцінювання характеризують якість внутрішнього розвитку цієї підсистеми. Огляд зовнішнього середовища сільськогосподарських підприємств може визначити групу факторів: постачальників сировини, кінцевих споживачів органічної продукції, торгових посередників (проміжних споживачів) та факторів ринкової конкуренції (конкурентів). Критерій оцінювання відображає ступінь та напрям впливу цих факторів навколишнього середовища з урахуванням існуючих характеристик галузі.

Наступний (другий) етап вивчає здатність агропромислових підприємств ефективно конкурувати з іншими господарствами за обмежені ресурси та можливості у зовнішньому середовищі з урахуванням якісних характеристик факторів внутрішнього середовища, таких як: виробництво; менеджмент; маркетинг; управління трудовими ресурсами; фінансовий стан. Під час визначення критеріїв оцінки факторів у цих групах використовувалися принципи узагальнення під час остаточної оцінки різних аспектів об'єкта. Насправді фактори та показники, які описують діяльність підприємства, сильно залежать один від одного. Це відбувається тому, що між функціональними сферами суб'єкта господарювання існують зв'язки.

Наступним (третім) етапом запропонованого методу є визначення конкурентоспроможності підприємства на ринку та визначення того, як створюється конкурентна перевага. Цей етап закладає основу для подальших стратегічних та тактичних кроків виробників з організації процесів управління їхньою конкурентною перевагою.

Висновки. Враховуючи сучасний стан сільськогосподарського виробництва, дуже важливим напрямом його розвитку є становлення унікального напрямку ефективної інтеграції, що найкращим чином відповідає національним інтересам, наявним ресурсам, географічному положенню та потенціалу. Основними завданнями інтегрованої структури підприємства є досягнення економічної конкурентної переваги за рахунок синергетичного ефекту, підвищення продуктивності праці, диверсифікації, раціональної спеціалізації виробництва, зменшення накладних витрат та посилення рівня управління. Розвиток інтегрованого процесу в сільськогосподарському виробництві – це поетапне систематичне об'єднання на основі паритету окремих спеціальних галузей із виробництва, зберігання, переробки та продажу сировини споживачам, які працюють у суспільному розподілі праці.

Список літератури:

1. Акмаєв А.І. Удосконалення оцінки конкурентоспроможності підприємства в умовах глобалізації. *Культура народів Причорномор'я*. 2007. Вип. 99. С. 7–10.
2. Александрова О.В. Економічна стійкість сільськогосподарського виробництва як основний чинник його конкурентоспроможності. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету*. 2012. № 2. Т. 3. С. 13–21.
3. Алексеенко Н.В. Устойчивое развитие предприятия как фактор экономического роста. *Економіка і організація управління : зб. наук. пр.* 2008. № 3. С. 59–65.
4. Бугай В.З., Омельченко В.М. Аналіз та оцінка фінансової стійкості підприємства. *Держава та регіони*. 2008. № 1. С. 34–39.
5. Мельник С.І. Основні напрямки формування конкурентних переваг аграрних підприємств України в ринкових умовах : монографія. Луганск : Ноулідж, 2010. 368 с.

References:

1. Akmaiev A.I. (2007) Udoskonalennia otsinky konkurentospromozhnosti pidpriemstva v umovakh hlobalizatsii [Improving the assessment of the competitiveness of the enterprise in the context of globalization]. *Kultura narodov Prychornomor'ia*, vol. 99, pp. 7–10.
2. Aleksandrova O.V. (2012) Ekonomichna stiikist silskohospodarskoho vyrobnytstva yak osnovnyi chynnyk yoho konkurentospromozhnosti [Economic stability of agricultural production as a major factor in its competitiveness]. *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnogo ahrotekhnolohichnoho universytetu*, no. 2, t. 3, pp. 13–21.

3. Alekseenko N.V. (2008) Ustoichyvoe razvytye predpriyatiya kak faktor ekonomicheskogo rosta [Sustainable development of the enterprise as a factor of economic growth]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia: zb. nauk. pr.*, no. 3. pp. 59–65.
4. Buhai V.Z., Omelchenko V.M. (2008) Analiz ta otsinka finansovoi stiiosti pidpriemstva [Analysis and assessment of the financial stability of the enterprise]. *Derzhava ta rehiony*, no. 1, pp. 34–39.
5. Melnyk S.I. (2010) *Osnovni napriamky formuvannia konkurentnykh perevah ahrarnykh pidpriemstv Ukrainy v rynkovykh umovakh: monohrafiia* [The main directions of formation of competitive advantages of agrarian enterprises of Ukraine in market conditions: monograph]. Luhansk: Noulidzh. (in Ukrainian)

ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОНКУРЕНЦИИ И БЕЗОПАСНОСТИ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ АГРАРНОГО СЕКТОРА

Развитие интегрированных процессов в сельскохозяйственном производстве основывается на паритете отдельных специализированных отраслей по производству сырья, хранению, переработке и продаже готовой продукции потребителям, работающим в общественном разделении труда. Это поэтапная организационная интеграция. Способность предприятия конкурировать с другими производителями в пределах определенного рыночного пространства определяет основу его конкурентоспособности. В этой статье исследованы теоретические основы создания конкурентного преимущества в аграрном секторе. Разработан методологический подход для контроля конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий. Организационно-экономические мероприятия по повышению конкурентного преимущества хозяйств аграрного сектора оправданы. Управление конкурентоспособностью на предмет экономических отношений предполагает всесторонний анализ влияния системы на внутренние и внешние факторы и использование современных научно обоснованных методов оценки.

Ключевые слова: конкурентоспособность, методические подходы, аграрный сектор, преимущества, аграрные предприятия, интегрированные системы.

THE BASIC PRINCIPLES OF FORMATION OF COMPETITION AND SECURITY ON ENTERPRISES OF THE AGRICULTURAL SECTOR

The development of integrated processes in agricultural production is based on the parity of certain specialized industries for the production of raw materials, storage, processing and sale of finished products to consumers working in the social division of labor, on a single integrated basis of production. This is a phased organizational integration. As a system of self-organization, the market of organic products consists of many interdependent structural elements, which are divided into subsystems depending on the type of product, its purpose and regional market constraints. The market of organic products is characterized by a high degree of technological diversification of production, which allows to produce different types of products. However, the substitution of goods (commodity substitution) between the main types of products is very limited, and we can very tentatively talk about the demand, supply and price of consumers in the market. The ability of an enterprise to compete with other manufacturers within a certain market space determines the basis of its competitiveness. Specific analytical reviews of methods for assessing competitiveness and individual competitive advantage, as well as specific limitations of the methods also confirm the practical value of each of these methods. Therefore, the study of competitiveness should be based on the use of several additional sets of methods that reflect all the necessary aspects of its formation and in the future the formation of an integrated assessment of competitiveness and individual competitive advantage. This article examines the theoretical foundations of creating a competitive advantage in the agricultural sector. A methodological approach to control the competitiveness of agricultural enterprises has been developed. Organizational and economic measures to increase the competitive advantage of farms in the agricultural sector are justified. Competitiveness management in terms of economic relations involves a comprehensive analysis of the impact of the system on internal and external factors and the use of modern scientifically sound evaluation methods.

Key words: the competitiveness, methodical approaches, agrarian sector, advantages, agrarian enterprises, integrated systems.